

A marosvásárhelyi pénzverde működésének kérdése Apafi Mihály fejedelemsége idejében.

Irta. Dr. Huszár Lajos.

Az erdélyi pénzverés történetéhez a pénzek külső formáit és a pénzfajok változatosságait illetőleg Apafi Mihály hosszú ideig tartó uralma gazdag anyagot szolgáltat. Fejedelemsége korából eddig nyolc pénzverdének működése volt ismeretes a pénzeken található jelzések révén, melyek azonban többé-kevésbbé okmányilag beigazolhatólag is működésben voltak, természetesen nem mind egy időben, sőt ellenkezőleg közülük némelyik csak igen rövid időtartamú munkásságot fejtett ki. *Beszterce, Brassó, Fogaras, Gyulafehérvér, Kolozsvár, Nagyenyed, Segesvár* és *Szeben* voltak eddig ismeretesek, mint pénzverő helyek. A pénzverdéknek e nagy száma már magában is indokoltta teszi a sokféle típust, amihez még az egyes típusokon és évjáratokon belüli változatok járulnak hozzá, hogy teljessé tegyék az Apafi korabeli pénzverés képét. Az erdélyi pénzverés jellemző sajátysága, hogy az arany pénzek mellett az ezüst veretekben csak a nagyobb értékeket kedvelte (tallér, forint), míg a garas denár stb. kisebb nominálisok nem tartoznak a gyakori veretek közé. Apafi idejében csak 1672—1675 között szerepelnek ezek a kisebb pénzfajok, így a 12 pénzes (vagy denáros) és a 6 pénzes garas. Magát a pénzverést illetőleg jóformán teljesen magukra a pénzekre vagyunk utalva s csak elvétve akadunk itt-ott határozottabb, írott adatokra egyik-másik okmánytárban vagy az erdélyi országgyűlések artikulusaiban; ezek az adatok a pénzek alapján levont következtetéseket megerősítik, kiegészítik vagy kiigazítják.

Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek¹ átlapozása eredményezte azt a meglepő tényt, hogy az Erdélyben Apafi korában működő pénzverdék számát — legalább is az említendő forrás alapján — egy új pénzverőhellyel, a *marosvásárhelyivel*, szaporíthassuk; ennek létezését eddig egyik kézikönyv sem említette annak dacára, hogy működését, ha csupán rövid időtartamra is, országgyűlési artikulus igazolja. Ugyanis az 1671. nov. 25—dec. 23. között Gyulafehérvárt egybegyűlt erdélyi országgyűlés XXIX. t. cikke a pénzverésre nézve a következőképen intézkedik.²

„Látván kegyelmes urunk mind a jóféle s mind az usualis pénzek szűk voltát e hazában végeztük, hogy ennekutánna Szebenben,

¹ Szerk. Szilágyi Sándor, I—XXI. k.

² E. O. Eml. 15. k. 1892. 255. l.

Brassóban, Maros-Vásárhelyen szabadosan veretessék mindenféle usualis pénz igaz ligában, igen kicsinnyel legyen jobb az mostani 12 pénzestnél, fő inspector, vagy pénzverető Maros-Vásárhelyen legyen Macskási Boldizsár atyánkfia. Szebenben és Brassóban azon szebeniek és brassaiak dispoziójokban álljon, kit akarnak rendelni, kik is legyenek contentusok véle, ha száz forintból hét forintot ad azon főpénzverető részekre a materiát adó ember; mindazáltal kész vert tallért eféle usualis pénz közé senki fel ne veressen; a pénzverők is bé ne vegyék tisztességek vesztések alatt; veretessék pedig mind három helyen a mi kegyelmes urunknak ő nagysága képe, efelett légyen valami bizonyos betükből álló distinctio, kirül ismerjék meg, melyet, hol s kik vertenek; mindezek felett jó pénzt is szabadosan verhessenek igaz ligában és formában Kolozsváratt, Szebenben, Brassóban és Beszterczén. Ebbéli annuentiánkat pedig akármely commissiók is ne impedialhassák, hanem modo ut supra szabadon continualhassák a pénzveretést; a kivert pénz taxája legyen annyi, a mint a főpénzveretők alkhatnak a pénzverő mesteremberekkel. Az ilyen vert új pénzt tartozzanak mindenféle kereskedő rendek sub amissione omnium bonorum elvenni.“

Ennek az intézkedésnek magyarázatául az szolgál, hogy az arany- és ezüstpénzverés ebben az időben Erdélyben a görög kereskedők kiváltsága volt, akik azonban nagyon elhatalmasodtak s így a rendek közbelépésére a fejedelem, illetve az országgyűlés az 1672-i októberi országgyűlésen a „jó pénz“ verését a „Keleti Companiára“, megelőzőleg az 1761. november—decemberi országgyűlés fentemlített cikkelyében pedig az usualis pénz veretését az említett egyes városokra bízta, melyet az 1673-i országgyűlés oda módosított, hogy az usualis pénz verését Nagyenyedre rendelte el a lengyelországi „12 pénzest“ és „6 lottos“ ligájában. Az említett intézkedések azonban nem jártak sikerrel. Rengeteg hamis pénz került forgalomba, miután magánosok is minden jogos alap nélkül rendeztek be maguknak pénzverdét.³ Így Macskási Kolozsvárt rendezett be pénzverőt Kornis, Páter János s egy kolozsvári ötvös társaságában, Kapy György cigányaival veretett pénzt, sokan pedig ékszereiket verették pénzzé.³ A helyzet tarthatatlanságát maguk a rendek is belátták s az 1674-i novemberi gyűlés XXVII. cikkével eltiltották az usualis pénz további veretését. Bár ezek még forgalomban maradtak ezután is, azonban az 1677 máj. 31—jun. 3 közötti országgyűlés végleg „letette az új pénzt“. Ilyenformán az „usualis moneta“ veretése az 1672—1675. évekre korlátozódik, forgalma pedig 1677-ben szűnt meg véglegesen.

Ezek előrebocsátása után rátérhetünk a marosvásárhelyi pénzverde létezésének kérdésére s az itt esetlegesen kiverésre kerülhetett pénzek megállapítására, ami a feladat nehezebbik részét jelenti.

A fent idézett törvényeikből annyi bizonyosan és félreérthetetlenül kiviláglik, hogy az usualis pénz veretését az országgyűlés többek

³ E. O. Eml. 15. k. Feldolgozva még némileg: Tarczali Z. Ida, *Erdély pénzei és hadügyei Barcsay, Kemény és Apafi fejedelemsége idejében*. Művelődéstörténelmi Ért. 19. Budapest, 1906. 44—49. l.

között *Maros-Vásárhelyen* is megengedi, csak azt jegyezve meg, hogy a pénzek valamivel jobbak legyenek a forgalomban levő 12 pénzes garasnál. Főinspektorul vagy pénzveretőül Maros-Vásárhelyre Macskási Boldizsárt jelöli ki, aki talán azonos lehet azzal a Macskási Boldizsárral, aki Nagy Iván adata alapján⁴ a szentmártoni-macskási Macskásy ágból származott III. Boldizsár néven ismeretes. Ez 1680-ban belsőszolnoki főispán, 1688-ban a császári hadak vezére, 1690. június 23-án pedig a kormányzék követe Szebenben Heisler tábornok előtt. Később fiával együtt notát kapott, de felmentették.

A továbbiakban kiköti a törvénycikk, hogy a pénzekre mindenütt a fejedelem képét kell ráverni, ezenkívül azonban „*bizonyos betűkből álló distinctio*“ is legyen rajtuk, amelyek segítségével meg lehessen különböztetni, hogy melyik pénzt hol verték. A továbbiakban a „jó pénz“, vagyis az arany és ezüst pénzek verésére nézve történik intézkedés.

Tekintettel arra a körülményre, hogy az országgyűlés, amelyik ezt a törvényt hozta, 1671. december 23-án zárult, a másik országgyűlés pedig, amelyik az usualis moneta veretését Enyedre korlátozta, 1763 november havában volt együtt, a marosvásárhelyi pénzverde működését csak e két dátum között letelt időben tételezhetjük fel, s a vereteket is, amennyiben voltak s még felismerhetők, szintén e két terminus kerete között kell keresnünk.

Ha sorra vesszük az 1672- és 1673-ból ismeretes „usualis moneta“-k egyes fajait (12 denáros és 6 denáros garas), úgy 1672-ből a következő verdejegyeket találjuk rajtuk: CI-Bi, N-E és brassói címer, melyek Szebent, Nagyenyedet és Brassót jelentik, 1673-ból pedig CI-BI, brassói címer, BE-V, szebeni címer, N-E és S-V szigllákat, melyek megint Szebent, Brassót, Besztercét, Szebent és Nagyenyedet jelentik. Egyedül az S-V jelzés megfejtésére nincs megfelelő magyarázat. Resch⁵ művében az S-V szigllát Szeben-Városra oldja fel, nem lehet azonban minden további indokolás nélkül ezt a jelzést a szebeni pénzverde jelzése gyanánt elfogadni, miután az erdélyi pénzverés hosszú történetében, bár a szebeni verde csaknem állandóan működésben volt, hasonló jelzéssel s általában *magyar* jelzéssel ellátott pénz nem került ki innen. A rendes jelzés C-I, C-B (Cibinium),⁶ vagy H, H-S (Hermannstadt), ezenkívül azonban előfordul a C-M (Cibiniensis moneta) s legtöbbször a városi címer is: két, hegyével lefelé keresztbehelyezett kard, felette a korona, de a magyar feloldású S-V (Szeben-Város) soha sem szerepel.

Felmerül tehát a kérdés, hogy ha az S-V jelet, amelyet az 1673-i 12 pénzes garasok két típusán láthatjuk, Szebennel nem hozhatjuk kapcsolatba, akkor melyik pénzverő jegyének tekinthetjük. Segesvár lenne első pillanatra a legvalószínűbb, de ennek általánosan ismert jelzése a címerrel (bástyával) párosult S-B (Schässburg) lévén, ez is kiesik a feltevésből.

⁴ Nagy Iván, Magyarország családai, Pest, 1860. VI. k. 219–220. l.

⁵ Adolf Resch, Siebenbürgische Münzen u. Medaillen. Hermannstadt, 1901.

⁶ C-B és címer jelzéssel előfordul épen ez évből 12 pénzes garas (Resch 188), tehát ez is valószínűtlenné teszi, hogy az S-V Szebenre vonatkozik.

Egyrészt a negatív eredmények, főképen azonban az 1671-i országgyűlés idézett artikulusa, mint pozitív bizonyíték, megkönnyítik annak a feltevésnek valószínűségét, hogy az S-V jelzés esetleg Marosvásárhelyt vert 12 pénzes garasoknak a verdejégye. Arra a kérdésre, hogyan jönnek az S-V betűk Marosvásárhely jelzésére, a város régebbi általánosan használt neve szolgálhat magyarázatul. Marosvásárhely eredeti neve ugyanis Forum Siculorum volt, de először egy 1370-i okmányban, másodszor 1451-ben, ezután pedig mind gyakrabban Zekel-Wasarhel, vagy Székely Vásárhely néven szerepel.⁷ Ezen a néven marad ismeretes ezután egészen 1616-ig, amikor Bethlen Gábor Maros-Vásárhely név alatt szabad királyi várossá emeli. 1616—1673 közt eltelt idő talán nem volt még oly jelentős, hogy a régi elnevezés teljesen feledésbe ment volna s talán épen ezért alkalmazták e régi patinás név kezdőbetűit az itt vert pénzekre.

Ennek az elméletnek segítségével az S-V jelzést Székely-Vásárhelyre lehet feloldani s az itteni pénzverést okmányilag egyébként is igazolni. A feltevést valószínűbbé teszi az a körülmény is, hogy míg az ugyanezen évbéli (1673) szebeni és brassói veretű usualis pénzekon ott van a szebeni, illetve brassói címer is,⁸ addig az S-V jegyű 12 pénzes garasok egyik típusán egyáltalán nincs címer (Resch, 46. l. 138.), a másikon pedig a címer helyén koszorúban két hegyével felfelé⁹ irányuló keresztbehelyezett kard korona nélkül, melyet tehát, mint a szebeni címert felfogni nem lehet. Viszont az országgyűlési artikulus határozottan kimondja, hogy yaz egyes pénzverőkben vert pénzeket megfelelő „betűkből álló distinctióval“ kell megjelölni.

Ha a fent mondottakat helyesnek fogadjuk el, úgy ki tudjuk mutatni az országgyűlés alapján Szebenben, Brassóban és Maros-Vásárhelyt vert usualis pénzeket 1673-ból. 1672-ben csak Szebenben, Enyeden és Brassóban vertek hasonló pénzt¹⁰ (12 den. garas), úgy látszik ez idő alatt rendezték be a vásárhelyi pénzverdét, amelyik különben csak igen rövid ideig működhetett mindenképen, mert a már említett 1673-i országgyűlés Enyedre bízta az usualis pénzek veretését. Ismerünk is ugyanez évből hasonló 12 pénzes garasokat MO-COM-N-E (Moneta comitatus Nagy Enyed) jelzéssel, s hogy a képet teljessé tegyük, ismerünk veret ebből az évből BE-V (Beszterce vidék) jelzéssel is. Csak kolozsvári veretű apró ezüst pénz nem ismeretes. Még csak annyit akarunk a mondottak igazolására felhozni, hogy S-V jelzéssel az erdélyi pénztörténetben sem ezelőtt sem ezután egyetlen alkalommal sem találkozzunk többé a pénzekon, ami megint csak a „marosvásárhelyi“ elmélet valószínűségét erősíti.

Ezekután tehát részint az országgyűlési artikulus bizonyítéka alapján, részint pedig az 1673-i S-V jelzésű 12 pénzes garasokból levont következtetésekből arra a megállapításra juthatunk, hogy az említett

⁷ Orbán Balázs, A Székelyföld leírása. Pest, 1870. IV. k. 108. l.

⁸ Resch, i. m. 46. t. 139 és 153.

⁹ Tehát a szebeni címer kardjaival ép ellenkező elhelyezésű.

¹⁰ Részletesen leírva valamennyi, sőt jórésztben ábrázolva is Resch említett művében.

pénzek az 1673-ban minden valószínűség szerint működésben volt marosvásárhelyi pénzverde vereteinek tekinthetők, de semmiesetre sem fogadható el a korábbi magyarázat, amelyik e monogrammot Szében-Városra igyekezett erőltetett módon feloldani. Hogy a marosvásárhelyi pénzverdét mindaddig sehol sem említették és más okmányi adat sem igazolja az említetten kívül ennek egykori létezését, azt annak a körülménynek tulajdoníthatjuk, hogy ez nemcsak viszonylagos, hanem tényleges értelemben véve is igen rövid ideig tartó működést fejtett ki. Inspektorátora, Macskási Boldizsár, személyére nézve is inkább feltevésre, mint bizonyosságra vagyunk utalva.

Függelék képen adjuk az S-V jelzésű két típus leírását ismert változataikkal együttesen.

1. E) MICHAEL - APAFI - D - G - P - T - Kucs más mellkép jobbra vállra helyezett kormánypálcával.

H) PA - RE - HV - DO - ET - SIC - CO - GROS - AR - 1673 Egyfejű sas kiterjesztett szárnyakkal, alatta sorban hét vár. Ez alatt S - XII - V Resch. 138. 46. t.

2. E) MI - APAFI* D G P T Kucs más, páncélos, hosszúkás mellkép jobbra kormánypálcával. Alul három kis virág.

H) - PAR - R - H - D - ET - S - C - G - R - AR - 1673 Fejedelmi korona alatt két részre osztva az erdélyi címer, középen az értékjelző XII, ez alatt az Apafi sisak s legalul kartusban két hegyével felfelé keresztbe helyezett kard. Emellett S - - - V

Budapest, N. M. ezüst, Resch. 142. 46. t.

3. E) Mint a 2, de D G P T — *

H) Mint a 2, de - SC - G - R -

Resch. 143.

4.E) Mint a 3, de más bélyegzővel.

H) Mint a 2, de S - C - G - R, továbbá S - - V - s két rozetta a korona mellett.

Bp. N. M.

Resch. 144.

5. Mint 4,

H) Mint 4, csak a két rozetta a korona mellett nagyobb.

Bp. N. M.

Resch. 145.

6. Mint 3,

H) Mint 2, de a felirat elején s végén nincs pont, majd S - - V . s a korona mellett nincs rozetta.

Resch. 146.

7. E) Mint 5,

H) Mint 5, de S -

Bp. N. M.

Resch —

8. E) Mint 2,

H) Mint 2, de PAR - R - H - D - ET - S - C - GR - AR - 1673

Bp. N. M.

Resch —

9. E) Mint 2,

H) Mint 2, de a kartus nagyobb.

Bp. N. M.

Resch —

10. E) MI - APAFI * — D G P T Kucsmás hosszúkás mellkép jogarral, alatta egy kis virág.

H) PAR - R - H - DO - ET - S - CO - GR - AR - 16 - 73 Az előbbi címer elrendezés, kartus mellett S - V

Resch. 141.

Resch a Nachtrag-jában (megjelent a Jahrbuch des Burzenländischen Museums I. évf.-ban) 146 A sz. alatt egy évszám nélküli, a 6 sz. alatt leírthoz hasonló 12 pénzes garast említ, azonban csak röviden s kép nélkül, azért nem is térhetünk ki erre a darabra részletesebben.